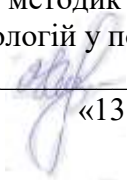

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
Кафедра фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Завідувач кафедри
фахових методик та інноваційних
технологій у початковій школі

Ольга КОМАР
«13» серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

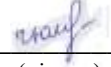
ОК 11 ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність 013 Початкова освіта
Освітня програма Початкова освіта

Умань 2024

Робоча програма з курсу «Організація роботи вчителя в інклюзивному класі» для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми Початкова освіта, спеціальності 013 «Початкова освіта».

Розробник: Чучаліна Юлія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

_____
(підпис)

Юлія ЧУЧАЛІНА
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Робочу програму погоджено

Гарант освітньої програми «Початкова освіта»
(назва освітньої програми)

_____
(підпис)

Ольга КОМАР
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

Протокол №1 від «13» серпня 2024 року

Завідувач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі

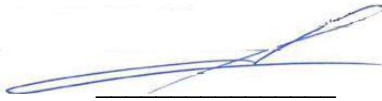

_____
(підпис)

Ольга КОМАР
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні науково-методичної комісії факультету початкової освіти

Протокол №1 від «16» серпня 2024 року

Голова науково-методичної комісії факультету початкової освіти

_____
(підпис)

Олена ЯЩУК
(Ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни (обов'язкова чи вибіркова)	обов'язкова	обов'язкова
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	українська
Загальний обсяг у кредитах ЄКТС / годинах	3/90	3/90
Курс	I маг.	I маг.
Семестр	2	2
Кількість змістових модулів:	2	2
Обсяг кредитів із розподілом за семестрами	3	3
Обсяг годин, у тому числі:	90	90
Аудиторні:	30	8
Лекційні	10	4
Семінарські / Практичні	20	4
Лабораторні	-	-
Самостійна робота	40	62
Індивідуальні завдання	20	20
Форма семестрового контролю	екзамен	екзамен

2. Мета й завдання навчальної дисципліни

Метою є формування систематизованих наукових уявлень про сутність, основні завдання, напрями соціально-педагогічної роботи з дітьми, які мають особливі потреби.

Найважливішим **завданням** є:

- формування у студентів загальнокультурних та професійних компетенцій соціальних педагогів, необхідних для ефективної діяльності в якості організаторів та виконавців програм інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку;
- формування фахової компетентності: організаційну, теоретико-методологічну, психолого-педагогічну, методичну, спеціально-педагогічну, спеціально-методичну, проєктувальну, консультативну, компетентність у сфері інклюзивного навчання;
- забезпечення набуття практичних навичок у сфері інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

В процесі вивчення навчальної дисципліни передбачається постійне інформування здобувачів вищої освіти про безпеку життєдіяльності та дії під час надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану.

3. Компетентності та результати навчання за освітньою програмою

Компетентності:

СК 9 – здатність створювати умови, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

СК 10 – здатність до психолого-педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами.

СК 11 – здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей здібностей та інтересів.

Результати навчання:

РН 7 Організувати освітній процес в умовах інклюзивного навчання.

4. Програма навчальної дисципліни

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. Особливості впровадження здоров'язбережувальних технологій в навчально-виховний процес початкової школи

Тема 1. Психологія інклюзивної освіти.

Тема 2. Особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Тема 3. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному класі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. Виховання та навчання дітей в інклюзивному освітньому середовищі

Тема 4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивної освіти.

Тема 5. Співпраця учителя початкової школи з командою супроводу дитини з ООП.

Тема 6. Партнерство між родиною і школою як необхідна умова успішної інклюзії.

Тема 7. Сучасні інноваційні освітні технології в інклюзивній освіті.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л.		п.	лаб.	інд	с.р.	л.		п.	лаб	ін д	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль I												
Особливості впровадження здоров'язбережувальних технологій в навчально-виховний процес початкової школи												
Тема 1. Психологія інклюзивної освіти.	2		2				10					10
Тема 2. Особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.	16	2	4			10	12	2				10
Тема 3. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному класі.	14	2	2			10	12		2			10
Разом за змістовим модулем 1	32	4	8			20	34	2	2			30
Змістовий модуль II												
Виховання та навчання дітей в інклюзивному освітньому середовищі												
Тема 4. Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивної освіти.	10					10	10					10

Тема 5. Співпраця учителя початкової школи з командою супроводу дитини з ООП.	6	2	4				12		2			10	
Тема 6. Партнерство між родиною і школою як необхідна умова успішної інклюзії.	16	2	4			10	6					6	
Тема 7. Сучасні інноваційні освітні технології в інклюзивній освіті.	6	2	4				8	2				6	
Разом за змістовим модулем 2	38	6	12			20	36	2	2			32	
Усього годин	70	10	20			40	70	4	4			62	
Модуль 2													
ІНДЗ						20						20	
Усього годин	90	10	20			20	40	90	4	4		20	62

6. Теми семінарських / практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Тема 1. Психологія інклюзивної освіти.	2	
2.	Тема 2. Особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.	4	
3.	Тема 3. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному класі.	2	2
4.	Тема 5. Співпраця учителя початкової школи з командою супроводу дитини з ООП.	4	2
5.	Тема 6. Партнерство між родиною і школою як необхідна умова успішної інклюзії.	4	
6.	Тема 7. Сучасні інноваційні освітні технології в інклюзивній освіті.	4	
Всього		20	4

7. Теми лабораторних занять (лабораторних занять не передбачено)

8. Самостійна робота

включає опрацювання відповідних методологічних та методичних джерел, педагогічної літератури з сучасних педагогічних технологій. Ефективність самостійної роботи студента виявляється на практичних заняттях і відображається у загальній оцінці.

№ з/п	Зміст навчального матеріалу	Кількість годин	
		Денна форма	Заочна форма
1.	Тема 1. Психологія інклюзивної освіти.		10
2.	Тема 2. Особливості психічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами.	10	10
3.	Тема 3. Підготовка фахівців до роботи в інклюзивному класі.	10	10
4.	Тема 4. Корекційно-розвивальна робота як складова	10	10

	інклюзивної освіти.		
5.	Тема 5. Співпраця учителя початкової школи з командою супроводу дитини з ООП.		10
6.	Тема 6. Партнерство між родиною і школою як необхідна умова успішної інклюзії.	10	6
7.	Тема 7. Сучасні інноваційні освітні технології в інклюзивній освіті.		6
	Всього	40	62

9. Індивідуальні завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання (ІНДЗ) виконується студентом у поза аудиторний час і є завершеною теоретичною і практичною роботою в межах навчальної програми курсу, яка виконується на основі знань, умінь та навичок, одержаних у процесі лекційних та семінарських занять.

Студент обирає тему і виконує ІНДЗ тільки із одного змістового модуля. Під час виконання індивідуального завдання необхідно передбачити можливості його практичного використання у навчально-виховному процесі школи.

Індивідуальне завдання студента має містити елементи наукових досліджень. При його виконанні необхідно використовувати методи наукових пошуків: аналіз, синтез, узагальнення, класифікацію тощо.

Мета. Самостійне вивчення частин програмового матеріалу, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань і вмінь студентом з курсу; розвиток навичок самостійної роботи та наукових досліджень.

Орієнтовна структура ІНДЗ:

- тема і план ІНДЗ;
- вступ – зазначається тема, мета та завдання роботи та основні її положення;
- теоретична частина викладу базових теоретичних положень з аналізом різних підходів до досліджуваної проблеми;
- практична частина;
- основні результати роботи;
- висновки;
- список використаної літератури.

Підготувати реферат і презентацію на одну із тем:

1. Переваги інклюзивної освіти в Україні.
2. Порівняльний аналіз Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.
3. Аналіз вітчизняного законодавства у галузі інклюзивної освіти з точки зору основних принципів Конвенції ООН про права людей з інвалідністю.
4. Медична та соціальна моделі розуміння інвалідності: основні відмінності та їх вплив на освітню політику та практику.
5. Поняття про додаткові освітні послуги: обсяг і періодичність надання додаткових спеціальних послуг дітям з особливими освітніми потребами.
6. Диференціація освітнього процесу як необхідна умова врахування індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами.
7. Роль асистента вчителя у здійсненні адаптації й модифікації інклюзивного навчання.
8. Вибір видів адаптації для забезпечення окремих потреб дітей з особливими освітніми потребами.
9. Характеристика методів диференційованого навчання в умовах інклюзивного навчання.
10. Процес оцінювання як збір даних про прогрес у навчанні дитини з особливими освітніми потребами.
11. Роль асистента вчителя у процесах оцінювання прогресу навчання дитини з особливими освітніми потребами.
12. Вимоги до проведення спостереження як методу оцінювання прогресу у навчанні дитини з особливими освітніми потребами.

13. Портфоліо як джерело інформації у процесах оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
14. Переваги та недоліки способів збору даних при проведенні процесу оцінювання дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання (записи випадків із практики, форми спостережень, відео, фотографії та малюнки дітей, портфоліо, інтерв'ю).
15. Участь асистента вчителя в основних етапах процесу оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами.
16. Роль батьків у здобутті освіти дитини з особливими освітніми потребами.
17. Модель взаємодії різнопрофільних фахівців в умовах інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.
18. Навчально-методичне забезпечення освіти дітей з особливими освітніми потребами.
19. Облікове портфоліо вчителя інклюзивного класу.
20. Диференційоване викладання в інклюзивному класі, де навчаються діти з різним рівнем здібностей.
21. Рівні підтримки в освітньому процесі в закладах загальної середньої освіти.
22. Команда психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням.
23. Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів.
24. Шляхи співпраці з батьками дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання.
25. Комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

9. Методи навчання: методи стимулювання і мотивації учіння; методи організації і здійснення навчальних дій та операцій; методи контролю і самоконтролю, методи згортання інформації.

10. Методи контролю: індивідуальне усне опитування, письмовий експрес-контроль, письмове тестування, створення електронного портфоліо, есе, захист проєкту, побудова схем/таблиць, підготовка та представлення групі повідомлення, самооцінювання, взаємооцінювання.

11. Критерії оцінювання результатів навчання:

– загальні критерії оцінювання результатів навчання

90-100 відмінно	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Здобувач вищої освіти здатен виокремлювати суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами. Правильно розв'язав усі тестові завдання.
81-89 добре	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Здобувач вищої освіти здатен виокремлювати суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки,

	формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами. Правильно розв'язав більшість тестових завдань.
63-73 задовільно	В цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та виконання письмових завдань, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Здобувач вищої освіти має ускладнення під час виокремлення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причиново-наслідкових зв'язків і формулювання висновків. Правильно розв'язав 50% тестових завдань.
0-59 незадовільно	Здобувач вищої освіти не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, без аргументації та обґрунтування викладає його під час усних виступів та виконання письмових робіт, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Безсистемне виокремлення випадкових ознак вивченого; невміння робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки. Правильно розв'язав окремі тестові завдання.

– критерії оцінювання практичних занять

При контролі систематичності й активності роботи студента на семінарських/практичних заняттях оцінці підлягають: рівень знань, продемонстрований у відповідях і виступах на семінарських/практичних заняттях; активність при обговоренні питань, що винесені на практичні заняття.

5 балів	Студент має глибокі знання з тем практичних занять. Доповідь змістовна, ґрунтовна та відповідає вимогам. При підготовці до заняття студент використовував творчий підхід, не обмежуючись тільки матеріалами підручника або лекції. Під час практичного заняття студент активно бере участь у дискусіях та доповнює відповіді інших. Протягом відповіді активно використовує приклади для кращого розуміння матеріалу. Під час заняття вдало поєднує теоретичні знання та практичні вміння з дисципліни. Бере активну участь у обговоренні проблеми, що вивчаються.
4 бали	Студент знає програмний матеріал повністю. Доповідь відповідає вимогам. Студент своєчасно готується до заняття. Під час заняття студент відповідає на поставлені запитання. Проте існують проблеми з застосуванням прикладів з практичної діяльності. Існують певні помилки в трактуванні поставленого питання, не вмє самостійно та творчо мислити, не може вийти за межі теми.
3 бали	Студент знає тему заняття, має уявлення про навчальний матеріал, але його знання мають загальний характер. Вміє відповідати на окремі поставлені запитання. При обговоренні інших питань семінарського/практичного заняття не бере активної участі й не може навести приклади застосування матеріалу на практиці.
2 бали	Студент знає основну тему заняття, має уявлення про поставлене питання, але його знання мають загальний характер. Відповіді базуються лише тільки на лекційному курсі і практично не підкріплені прикладами.
1 бал	Студент знає тему заняття. Має певні прогалини в інших темах, на яких базується матеріал практичного заняття.

– критерії оцінювання самостійної роботи студентів

Матеріал для самостійної роботи здобувачів вищої освіти, який передбачений в темі практичного заняття одночасно із аудиторною роботою, оцінюється під час поточного контролю теми на відповідному аудиторному занятті.

В процесі проведення контрольних заходів викладач оцінює:

- рівень засвоєння студентом навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання;
- вміння використовувати теоретичні знання при виконанні практичних задач;
- обґрунтованість та логічність викладення самостійно вивченого матеріалу;
- повноту розкриття теми дослідження;
- оформлення матеріалів згідно з висунутими вимогами.

Відмітки про виконання або невиконання різних видів самостійної роботи студентів проставляються в Журналі обліку відвідувань та успішності студентів викладача.

Бали	Перелік виконаних складових самостійної роботи
9-10	Огляд у письмовому вигляді всіх питань самостійної роботи, передбачених робочою програмою, виступи на практичних заняттях з доповідями за питаннями самостійної роботи, підготовка реферативної роботи та виступ на практичному занятті, підготовка презентації.
7-8	Виконання зазначених завдань самостійної роботи, однак не в повному обсязі, а в такому, що становить 80-90% від запропонованих завдань.
5-6	Підготовка письмових робіт у повному обсязі та підготовка реферативної роботи (без виступу на практичних заняттях).
3-4	Підготовка письмових робіт та виступи на практичних заняттях у обсязі 50% підготовка реферативної роботи (без виступу на практичному занятті).
1-2	Підготовка письмових робіт у обсязі 50% та підготовка реферативної роботи (без виступу на практичному занятті).

- критерії оцінювання індивідуального завдання

Оцінка за ІНДЗ є обов'язковим компонентом і враховується при виведенні підсумкової оцінки із змістового модуля. Максимальна сума складає 25 балів.

1. Цілісність, систематичність, логічна послідовність викладу матеріалу

- максимально 5 бали.

2. Уміння формулювати власне ставлення до проблеми, робити аргументовані висновки - максимально 5 бали.

3. Опрацювання сучасних наукових інформаційних джерел - 4 бал.

4. Правильність оформлення роботи - максимально 1 бали.

5. Захист виконаного індивідуального завдання - максимально 10 балів:

10 балів – відповідь бездоганна за змістом, студент вільно володіє матеріалом, чітко і повно відповідає на запитання викладача;

5 балів – відповідь розкрита, студент вільно володіє матеріалом, але містить деякі неточності та помилки;

3 бали – відповідь повна, студент допускає помилки в основних питаннях;

1 бал – студент у загальній формі орієнтується в матеріалі, відповідь неповна, поверхова.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне оцінювання та самостійна робота									ІНДЗ	ПК	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	с/р	T4	T5	T6	T7	с/р	25	10	100
5	10	5	5	5	10	10	10	5			

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка в ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
69–74	D	задовільно	
60–68	E		
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Рекомендована література

Оновна

- Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю. Д. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. 376 с.
- Асистент вчителя у закладі загальної середньої освіти з інклюзивною формою навчання: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва та ін. Харків : Видавництво «Ранок», 2019. 216 с.
- Кірик М., Данилова Л. Нова українська школа: організація діяльності учнів початкових класів ЗЗСО: навч.-мет. посібник. Львів : Світ, 2019. 136 с.
- Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
- Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : монографія. Умань : «ВПЦ» Візаві, 2018. 386 с.
- Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
- Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів від 15 вересня 2021 року. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text)
- Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К. М. [2-ге вид., доп.]. Кривий Ріг: Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
- Чеботарьова О. В. Учні початкових класів із порушенням інтелектуального розвитку: навчання та розвиток: навчально-методичний посібник. Харків: «Ранок», 2020. 128 с.

10. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів : «Новий світ 2000», 2019. 264 с.

Додаткова

1. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; пер. з англ. К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 190 с.
2. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К. : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
3. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві. Львів, 2008. 334 с.
4. Школа для кожного: посібник / Упорядник Байда Л.Ю. К., 2015. 60 с.